

Nils Weijdegård f. 1939, fil. mag. i humaniora (historia, svenska, religionsvetenskap m.m.). Ämneslärare på Sunderby Folkhögskola 1969-81, därefter adjunkt vid Vallhamraskolan i Partille. Knuten till tidningen *Kom Ut!*s redaktion 1989-99 och fri skribent i gay- och vänsterpress. Aktiv i Göteborg Gay Radio 1989-94.

SETA

Uppkomsten av den finska rörelsen för bögar och lesbiska, dess mål och verksamheter

Olli Stålström och Jussi Nissinen

Finland har av tradition delat en upplyst och jämlik syn på sexualitet med sina skandinaviska systerdemokratier. På grund av ett geografiskt, kulturellt och språkligt isolerat läge, har Finland emellertid släpat efter i det nordiska sammanhanget. Homosexualitet kunde straffas med döden från 1608 när kungadömet Sverige-Finland införde en lag där lagtexten citerade direkt ur Bibelns Moseböcker (Lev 20:13) "...och de skola båda döden dö. Theras blodh ware öfver them."¹ Den svenska lagen av år 1734 sade ingenting om homosexualitet eftersom lagstiftarna var rädda för att kunskapen om sådana handlingar skulle sprida dessa. Trots tystnaden noterar Liliequist att några sodomiter dödades för sina synders skull.² Efter det att Finland skilts från Sverige, ersattes i praktiken hotet om dödsstraff med fängsligt förvar år 1889. Homosexualitet avkriminaliserades slutligen helt år 1971.

Jan Löfström, som har studerat straffet för homosexualitet i Skandinavien, har argumenterat för att det knappast fanns någon intensiv juridisk förföljelse i Finland, jämfört med till exempel Tyskland. Detta faktum och den märkliga könsjämligheten förklarar Löfström med en historiskt sett relativt mild polarisering mellan kategorierna man och kvinna och ett relativt begränsat allmänt intresse inför homosexuella frågor.

I motsats härtill var, under större delen av 1900-talet, allmänhetens attityd till homosexualitet påverkad av vissa reaktionära, psykoanalytiska teorier som uppfattades som dogmatiska sanningar inom psykiatri och psykoterapi. De ifrågasattes inte förrän under 1990-talet.

Homosexualitet avkriminaliserades år 1971 i Finland, men likväl krävde statskyrkans psykiatriska expertis, prästen och professorn i psykiatri, Asser Stenbäck en censurlag, som kriminaliserade "öppen uppmuntran till homosexualitet". Denna lag, som allvarligt begränsade den fria diskussionen om homosexuella frågor, var i kraft till 1999. På grund av straffpåföljden och den sociala osynligheten var det svårt för homosexuella att finna en partner. Var fjärde homosexuell man som växte upp innan avkriminaliseringen hade blivit nedslagen av ungdomsgäng, som jagade homosexuella män på deras mötesplatser.

Samhället hade ingen möjlighet att skydda bögars, lesbiskas och transpersoners sexuella eller fysiska hälsa.³

Kontrasten mellan de juridiska och medicinska attityderna i Finland kan delvis förklaras med Rado-Bieberskolans dogmatiska teorier och delvis med det faktum att två av de ledande finska psykiatriprofessorerna som efter andra världskriget importerat dessa teorier till Finland (Stenbäck, Achté), öppet hade hyllat Hitler och den medicinske professor som var utvald till Führer i Finland om Nazityskland hade vunnit kriget.⁴

Den finska rörelsens historiska rötter

Det finns exempel på isolerade, öppna homosexuella storheter som uttalade sig för jämlikhet redan i början av 1900-talet, som den världsberömda antropologen Edvard Westermarck och Fritz Wetterhof, en av dem som kämpade för Finlands frigörelse från Ryssland (som ägde rum 1917). Men de homosexuella befrielsegrupperna har haft en långsam och smärtsam utveckling i Finland. På sätt och vis har det varit nödvändigt att starta dem två gånger.

Efter 1900-talets mitt började utvecklingen i USA och Europa att påverka situationen för homosexuella i Finland. Under 1950-talet nådde ny vetenskaplig litteratur Finland från Amerika, inklusive Kinseys rapport om den manliga och kvinnliga sexualiteten (1948, 1953). Den senare översattes omedelbart. Evelyn Hookers jämförande studier (1957) och Fords och Beachs tvärkulturella studier kom in i universitetens läroböcker. De övriga skandinaviska länderna har alltid haft en starkt befriande inverkan på finska attityder. Mycket konkreta pionjäråtgärder och hjälp har kommit från Sverige, varifrån Finland mycket ofta hämtar sina exempel.⁵ Homosexualitet avkriminaliserades i Sverige 1944, rörelsen för den sexuella frigörelsen, RFSL, föddes 1950 och sjukdomsstämpeln avlägsnades 1979, vilket påverkade det tvåspråkiga, finsk-svenska Finland.

Den allmänna lindringen i sexualmoraliska frågor kom under sextiotalet med p-pillret, antibiotika och efterkrigstidens stora barnkullars inträde på universitetet. Denna generation krävde förändringar i samhället. En ny radikal ungdomskultur protesterade mot gamla strukturer och samhällets dubbelmoral. Radikala studenter i USA och över hela Europa ockuperade sina universitet 1968. Olika anti-auktoritära protestgrupper dök upp över hela världen (svartas rättviserörelser, nya feministiska rörelser, protestgrupper mot Vietnamkriget) och blev en modell för finska rörelser, som den radikalfeministiska Grupp 9, rörelsen till försvar för mentalpatienter, hemlösa alkoholister och sexuella minoriteter (Novemberrörelsen) lika väl som SEXPO, den övergripande organisationen för sexualpolitik och undervisning.

Den första homofila organisationen grundades under 1960-talets glanstid. De första idéerna om en organisation som skulle kämpa för jämlikhet kom

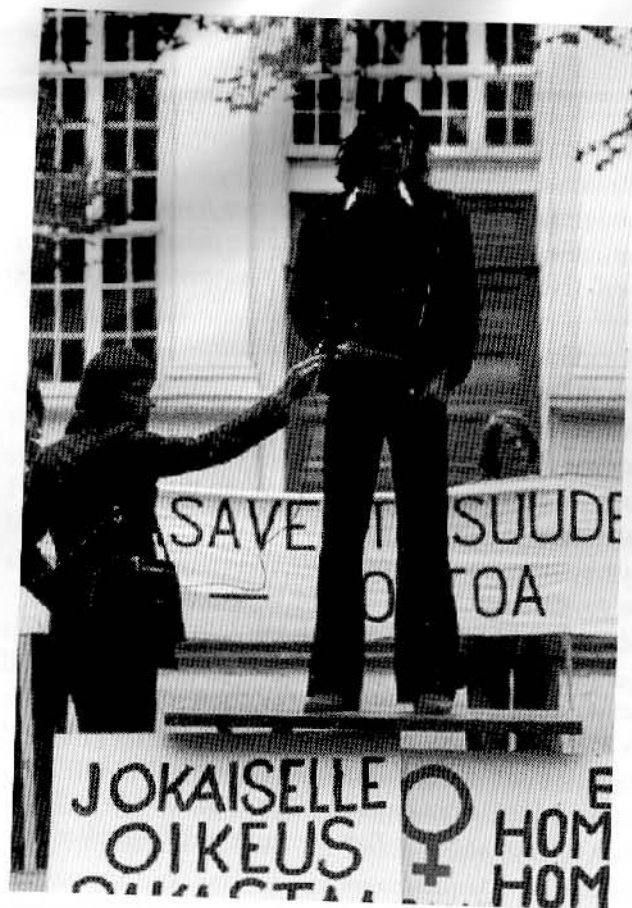
under 1960 från Nederländerna, som hårbärgerade de under kriget vilande jämställdhetsrörelserna. Informationsbroschyrer med ursprung i Nederländerna började komma in under sextiotalet via de övriga skandinaviska länderna och den legendariska holländska jämlikhetspionjären Benno Premisla besökte på ett tidigt stadium finska aktivister under tidigt sjuttital. Nya idéer hemfördes till Finland också av kvinnor som varit i kontakt med den franska feminismen,⁶ den svenska vänsterfeminismen och av män som hade deltagit i de radikala händelserna i Stonewall (New York), Köpenhamn eller Amsterdam under sent sextital.

År 1968 dök upp två radikala pionjärgrupper: Den andra strålens grupp (Toisen säteen ryhmä) och Arbetsgrupp 13 (Työryhmä 13). De publicerade de två första volymerna av en första tidskrift för bögar och lesbiska *Homo et societas*. Dessa pionjärgruppers idéer och program var sant radikala och moderna och krävde total juridisk och social jämlikhet. Dessa små grupper var för svaga för att överleva de interna stridigheter som orsakades av yttre förtryck och medlemmarnas svårigheter att komma överens. Genom andra radikala sextiotalsgruppers stöd grundades en homofil grupp, Psyke, år 1969. Den fick ett radikalt principprogram, men gick snart under jorden och arbetade i tysthet. Tiden var ännu inte mogen.⁷ På grund av den långa tystnaden och lagstiftningens utformning, var det inte ens möjligt att öppet registrera gruppen Psykes syfte. Antalet sexualradikaler var för litet för att motstå trycket från medlemsmajoriteten, som var nöjd med en hemlig klubb för gemensamt umgänge och ett halvpornografiskt magasin. De första numren av Psykes tidskrift 69 år 1969 var emellertid lika radikala och öppna som vilken senare sexuell frigörelseskrift som helst i Finland.

SETA – grundande och begynnelsesvärigheter

I maj 1974 grundades en ny frihetsrörelse för bögar och lesbiska vid namn SETA – en förkortning av de finska orden för sexuell jämlikhet. SETA grundades av människor som var missnöjda med att Psyke upphört. Det var från början en öppen påtryckningsgrupp och blev ett forum för politisk lobbying, demonstrationer och informationsspridning. Vårt systerlands inflytande på finsk sexualpolitik visas av det faktum att SETAs hela namn, Seksuaalinen tasavertaisuus, tagits och översatts från sin svenska motsvarighet (sexuellt lika-berättigande).

SETAs filosofiska huvudprinciper är *jämlikhet*, att *omfatta alla*, *integration* och *konfrontation*. SETA är alltså öppen för den som stöder principen om jämlikhet mellan könen och mellan personer med olika sexuella preferenser. Detta har betytt könsjämlikhet även i det praktiska arbetet. Antalet styrelsepersoner i SETAs historia har varit jämlikt ur könshänseende (6-6). Att omfatta alla bety-

SETAs första demonstration i Gamla kyrkans park i Helsingfors i juli 1974. Talaren är Martin Schreck som var en av dem som bildade SETA och organisationens första egentliga ordförande. Martin skrev SETAs principprogram 1976 tillsammans med första vice ordförande Olli Stålström och medlemmen Jussi Nissinen som också deltog i bildandet av SETA. FOTO: OLLI STÅLSTRÖM.

der att individer med olika sexuella inriktningar och könsidentiteter är välkomna. Transpersoner har varit en del av SETA från begynnelsen. Integration är en princip som har sitt ursprung i den holländska rörelsen för bögar och lesbiska under andra världskriget. Bögar, lesbiska och transpersoner skulle bli alltför isolerade utan vänner och supporters bland alla de som värdesätter alla människors lika värde. Konfrontation betyder att sexuella minoriteter stolt måste komma ut ur garderoben och öppet kräva sina rättigheter, även genom demonstrationer om det skulle behövas.

Frågan om att omfatta alla har lett till ständiga diskussioner om kategoriseringen av "sexuella minoriteter". Flera medlemmar av den finska religiösa högern har protesterat mot idén om sexuellt likaberättigande genom att varna för att homosexuella alltid överdriver sitt antal, och att säga att om homosexualiteten accepteras, kan det leda vidare till andra avvikelser som pedofili och till och med nekrofili. Dessa farhågor har emellertid visat sig vara ogrundade.

Principen om integration ledde till etablerandet av flera kontakter och allierade såsom det Finska förbundet för mental hälsa, den sexualpolitiska organisationen SEXPO och till framstående forskare inom fältet sociologi, social hälsa och socialpolitik. Ett praktiskt samarbete med Sociologiska institutionen började mycket intensivt under de första åren. SETA rekryterade också både vanliga föräldrar och kända föräldrar bland sina medlemmar. Alla politiska partier kontaktades och förde med sig flera supporters. Flera straighta förkämpar för mänskliga rättigheter rekryterades för SETAs arbete. Så har till exempel försvararen av mänskliga rättigheter, Tarja Halonen, nu Finlands president, gett sitt odelade stöd för det sexuella likaberättigandet från begynnelsen och hon har öppet kritiserat länder, som fortfarande formellt förtrycker sexuella minoriteter. Valet av Tarja Halonen till president blev ett klart brott med den religiösa, konservativa, manliga traditionen. För första gången i sin historia har Finland nu en kvinnlig president, som har varit ordförande i en organisation för sexuellt likaberättigande, som inte tillhör statskyrkan och inte är kyrkligt gift med sin manliga partner.

SETAs huvudkrav var total juridisk likställighet för lesbiska, bögar och transpersoner. Man ansåg att många sexuella minoriteters sociala, mentala och sexuella hälsoproblem huvudsakligen orsakades av samhällets förtryck och nödvändigheten att föra ett dolt liv. Skammen och rädslan för upptäckt ledde till ett dubbelliv och bidrog till så kallade tecken på stigmatisering, som var utmärkande även för andra minoritetsgrupper. SETA framhöll detta förtryck i sitt principprogram, som modellerades efter Förenta Nationernas Deklaration om de mänskliga rättigheterna, enligt vilken alla mänskliga varelser är lika och har samma fundamentala mänskliga rättigheter.

Under sin 25-åriga historia har SETA upplevt många tillväxtproblem och problem som har att göra med det faktum att sexuella preferenser i sig självt inte är ideologiska. Även efter SETAs tillkomst hade många medlemmar problem med att göra sig av med attityden av skräck och behovet att gömma sig. Där förekom dispyter om den grad av öppenhet som skulle gälla för individen och för hela organisationen. Många människor hänade SETA för att det var alltför radikalt och omskakande.

Under de allra första åren var inte ens alla medlemmar överens på alla principiella punkter. En orsak var att innan sjukdomsstämpeln togs bort var det möjligt att bli frikallad från den obligatoriska militärtjänsten med hjälp av ett psykiatriskt utlåtande. En bitter fejd följde eftersom detta gav unga män en möjlighet att undvika militärtjänstgöring. Till slut vann den nuvarande politiska linjen: eftersom homosexualitet inte är någon mental sjukdom bör den inte utnyttjas för speciella syften (till företräde eller diskriminering inom den finska försvarsmakten).

Det andra problemet gällde tidningar för män, som excellerade i heterosexuell och bögpornografi, skandalsökeri och till stora delar påhittade sensationsartiklar. Samtidigt som man gav en snedvriden och sensationslysten bild av homosexualiteten, utgjorde denna del av pressen också en informationskanal. Några av medlemmarna stödde denna del av pressen och använde den även för egna framträdanden. Oppositionen krävde att SETA skulle koncentrera sig på de stora allmänna medierna eftersom skandalpressen, i ett större sammanhang, vidareför och konserverar den förvridna bilden av bögar, lesbiska och kvinnor och objektifierar sexualiteten genom att framställa den i ett sensations-sammanhang i stället för ett varmt mänskligt sammanhang. Efter en bitter initial konflikt vann den integrerande linjen och det kan sägas att lesbiska, bögar och transpersoner har ingått i den publicistiska huvudfåran i Finland långt innan censuren slutligen avskaffades 1999. I de flesta fall behandlas homosexualiteten numera som normal sexualitet i alla media.

Ett problem som behövde bearbetas var förhållandet mellan män och kvinnor i SETA. Några av de första aktivisterna var kvinnor. Emellertid fanns det initialt ett spänt förhållande mellan mäns och kvinnors ideologier och arbets-sätt. Som i de flesta organisationer var majoriteten män och en stor del av de lesbiska tyckte att manliga arbetssätt var formella och hierarkiska. Ett antal manliga aktivister var i början nedlåtande mot kvinnor. De lesbiska stannade hela tiden kvar i SETA, men grundade sina egna, mer egalitära och informella arbetsgrupper (*Akanat*) och ordnade sina egna danskvällar enbart för kvinnor och en egen tidning (*Torajyvä*). Detta kan delvis hänföras till de lesbiskas dubbla förtryck, först som kvinnor och sedan som lesbiska. Enligt traditionella stereotypier – som övervägande kommer från äldre psykoanalytiska teorier – är inte sex mellan två kvinnor riktig sex, eftersom sexualiteten bestäms av den manliga fallosen. Situationen utvecklas snabbt även på detta område. Ett av de ledande instituten där Gay and Lesbian Studies bedrivs i dag är Kristina-institutet för kvinnoforskning vid Helsingfors universitet. Ny psykiatrisk och sociologisk teoribildning formuleras av kvinnor själva i många västländer.

Kamp för yttrandefriheten och antidiskrimineringsreformen

När homosexualiteten avkriminaliserades år 1971 stiftades en lag, som satte högre åldersgräns för homosexuellt samlag jämfört med heterosexuellt dito och en censurlag infördes i sexualbrottslagen efter krav från den religiösa högern. Den finska statskyrkans biskopar varnade i sin formella kommentar för att homosexualitet är en sjukdom och en synd och snabbt kan spridas genom förförelse om inte en censurlag instiftas. Kyrkan och dess psykiatriska expert krävde en paragraf som kriminaliserade "öppen uppmuntran till sexuella relationer mellan personer av samma kön". Klagomål riktades mot den finska rundradion

från tidigt sjuttital för att den påstods bryta mot denna lag. Fast aldrig någon dömdes för att "uppmuntra till homosexualitet" ledde öppna hot från den religiösa högern till censur mot homosexualitet i radio och TV under sjuttio- och åttiotalen. Många utmärkta program ställdes på hyllan.

SETA förde år 1978 Finlands censur till Förenta Nationernas Kommitté för mänskliga rättigheter, vilken diskuterade saken i tre år. Kommittén för mänskliga rättigheters beslut blev en milstolpe, då det avslöjade en svaghet i Förenta Nationernas regler. Om inte någon har straffats i domstol under censurlagen finns det ingenting FN:s Kommitté för mänskliga rättigheter kan göra.

FN:s mandat gäller individers skydd mot brott mot de mänskliga rättigheterna, men kan inte gå emot en lag sådan som den finska censurlagen in abstracto. SETAs medlemmar försökte under många år bli arresterade genom att ordna gatudemonstrationer i Helsingfors och öppet uppmuntra till kärlek mellan medlemmar av samma kön. Polisen samlade alltid ihop plakaten som bevis, men ingen fälldes någonsin. Staten visste att FN:s Kommitté för de mänskliga rättigheterna skulle ha möjlighet att agera så snart den förste finländaren hade dömts för 'uppmuntran'.

SETAs representant inbjöds till ett stort symposium kring homosexualitet vid Världspsykiatriska samfundets årliga möte i Madrid år 1996. Där diskuterades Finlands sak och den erhöll ytterligare uppmärksamhet. Flera ledande individer inom psykiatri kritiserade Finlands odemokratiska praxis. Ledaren för utrikesrelationerna inom American Psychiatric Association sände brev till det finska justitiedepartementet och ordföranden i Psykiaterföreningen i Finland.

Kampen för yttrandefriheten och antidiskrimineringsreformen tog ett kvarts århundrade på grund av motståndet och brist på stöd från politikerna. Ytterst få politiker ville bli ansedda som talesmän för lesbiska och bögar. Reformerna införlivades i en större översyn av sexualbrottslagen. På grund av det stora antalet frågor som berördes i denna lag fick homosexualiteten mindre uppmärksamhet. Den stora allmänna översynen av sexualbrottslagen jämställde slutligen åldersgränsen för heterosexuella och homosexuella relationer och avskaffade censurparagrafen, när lagen trädde i kraft 1 januari 1999.

I sitt principprogram krävde SETA också att alla antidiskrimineringslagar skulle utsträckas till att också täcka homosexualitet på samma sätt som kön, ålder, ras, språk och religion omfattades av antidiskrimineringslagarna. En omfattande (N=1 051) sociologisk livsstilsstudie, som utfördes vid Helsingfors universitet år 1982 avslöjade en omfattande diskriminering mot bögar och lesbiska.⁸ Fast det varit vanligt att dölja sina sexuella preferenser hade 21 procent av männen och 12 procent av kvinnorna varit föremål för verbala påhopp på grund av faktisk eller misstänkt homosexualitet. Tre fjärdedelar av de sva-

Från SETAs
femårsdemonstration i
Riksdagsparken i Helsingfors
i juli 1979. Talare är Tarja
Halonen, på den tiden en
modig jurist som arbetade
för mänskliga rättigheter.
Hon valdes till ordförande i
SETA 1980-81. Halonen var
ett exempel på SETAs
integrationsprincip - en
heterosexuell kvinna trots
att de flesta medlemmar
första åren var böggar.
FOTO: OLLI STÅLSTRÖM.

rande hade hört ordet "homo" användas som nedsättande beteckning. En minoritet män och kvinnor sade också att arbetsgivare diskriminerade dem då de sökte arbete. Likaså arbetskamrater, offentligt anställda och domstolar diskriminerade dem. Det var också ganska vanligt att dörrvakter vägrade inträde för de som de tyckte såg ut som om de var homosexuella. Homosexuella förhindrades också att samlas på särskilda restauranger.

Avsaknaden av säkra mötesplatser gjorde att böggar utsattes för grovt våld. SETA lobbade hårt tillsammans med människorättsadvokater, justitiedepartementsskreterare, riksdagsledamöter och fackföreningar för att få slut på all öppen och dold diskriminering i arbetslivet. Detta uppnåddes i den övergripande reformen av all existerande antidiskriminerande lagstiftning 1995, genom att tillägga orden "sexuell inriktning" till listan av skyddade egenskaper såsom ålder, kön, religion, språk och etnicitet. Dessa antidiskrimineringslagar (i) förbjuder förtal, förolämpningar eller hets mot folkgrupp, (ii) förbjuder dis-

kriminering vid yrkesutövande där allmänheten betjänas, vid myndighetsutövning eller annan offentlig funktion, eller vid offentliga arrangemang eller möten och (iii) förbjuder diskriminering mot en arbetssökande eller anställd.

SETAs huvudsakliga juridiska krav uppfyllades när den finländska konstitutionen fick ett tillägg 1999 så att texten som åtföljde regeringens lag uttryckligen nämner "sexuell inriktning" som ett exempel på "annan orsak relaterad till person". Detta gör Finland till en av de första nationerna i världen som tillerkänner böggar och lesbianer konstitutionell jämlikhet.

Dessa juridiska förändringar, tillsammans med ökad mediaexponering och ökat stöd har undanröjt ett stort antal sociala problem. Diskriminering på restauranger, som varit ett stort problem, har praktiskt taget upphört och kan bestraffas. Som exempel kan nämnas att en dörrvakt som med våld avlägsnade två män då de kysste varandra ålades böter för diskriminering 1998.

SETAs principprogram från 1976 krävde att likakönade förhållanden skulle erhålla samma juridiska status som heterosexuella förhållanden. Lesbianer, böggar och bisexuella behöver ett formellt erkännande av sitt förhållandes status och ett lagligt skydd, liknande det som heterosexuella par har. SETA har lobbats för juridiskt erkännande av bögars och lesbiskas likakönade relationer, då detta skulle förbättra den samhälleliga statusen och bekräfta vikten och betydelsen av sådana kärleksförhållanden. SETA har också krävt att bögars och lesbiskas partners skall erkännas som juridiska föräldrar. Under 1990-talet har SETA i allt högre grad fokuserat på olika former av partnerskap och föräldraskap. En organisation som kallades "Regnbågsfamiljerna" grundades under 1990-talet för att stödja lesbiskas, bögars, bisexuellas och transpersoners familjer. Det tillhandahåller också information och diskussioner om olika familjeformer och om barns rättigheter och behov i dessa familjer. Därtill utgör det ett stödnätverk för dessa nya "alternativa familjer" eller "valda familjer".

Finska justitiedepartementets "familjekommitté" medgav i sin rapport från 1992 att likakönade par borde inneslutas i familjelagstiftningen. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland hade en avvikande åsikt. Ärendet förelades riksdagen som ett lagförslag från enskild riksdagsledamot, Outi Ojala år 1993. Detta föranledde en livlig diskussion i riksdagen och i media. Riksdagens juridiska kommitté lade inte fram lagförslaget i riksdagen, då det allmänt ansågs att det inte skulle godkännas vid denna tid, särskilt som det innefattade adoptionsrätt. Samtidigt utfördes en gallupundersökning som visade att 45 procent av finländarna var för ett lagligt erkännande av likakönade parförhållanden och 35 procent var emot medan resten inte tog ställning.⁹ Justitiedepartementet satte samman en kommitté med representanter från SETA år 1997 för att förbereda ett lagförslag gällande ett formellt erkännande av bögars och lesbianers parförhållanden. Kommittén framlade sin rapport 1999. Kommitténs lagförslag

innefattade inte rätten till närståendeadoption.

Konstgjord befruktning har varit möjlig i Finland för enskilda kvinnor eller lesbiska par. Emellertid förelade en riksdagskommitté sin rapport om konstgjord befruktning år 1998 där lesbiska par och ensamstående kvinnor uteslöts från inseminationsförfarandet. Detta skapade en allmän debatt och det slutliga riksdagsbeslutet sköts upp.

Media i Finland

SETAs principprogram håller media ansvarigt för informationen om och attityderna mot sexuella minoriteter. Från första början har SETA försett media med information och nyheter, övervakat dessa noga och korrigerat felaktigheter.

Under 1950-talet och det tidiga 1960-talet låg homosexualiteten under ett tystnads täcke. Tystnaden bröts endast av ett fåtal skandaler eller ett brott som involverade ett homosexuellt offer. Ett viktigt exempel statuerades i mitten av 1960-talet då en av de sensationslystna kvällstidningarna nästlade sig in i en homosexuell mans hem för att skriva en skandalhistoria om homosexuellt liv i Helsingfors. Efter publiceringen igenkändes mannen genast och fick lida och förföljdes alldeles oförskyllt. Polisen vägrade till exempel att utfärda körkort. Denna sensationslystna journalistik skapade en hel del protester bland allmänheten och nästan hundra journalister, artister och kulturpersonligheter, inklusive den kommande ärkebiskopen, undertecknade en skriftlig protest mot förföljelse av bögar i kvällspressen.

Under 1960- och 1970-talet mildrades lagarna mot pornografi. Detta skapade en stor marknad för pornografiska och sensationslystna tidskrifter som började använda homosexualiteten som ett bete för att göra läsarna intresserade av "det abnorma". Detta gjorde mediabilden av den homosexuelle hemskare; från total tystnad till överdrifter och sensationslystnad.

SETA krävde att medierna skulle upphöra med att publicera falska, förtalande eller vilseledande påståenden om sexuella minoriteter och att opinionsnämnden för massmedier borde kritisera medier som publicerade oetiska texter om sexuella minoriteter. SETA påminde den statliga rundradion om att enligt dess egna stadgar har den ett ansvar för att främja tolerans gentemot minoriteter och sålunda borde den också befrämja tolerans mot sexuella minoriteter. Styrelsemedlemmar i SETA gjorde flera besök hos rundradions jurist och verkställande direktör efter att ett program om homosexualitet hade censurerats.

Under dess första år var SETA ofta attackerat av den konservativa och den kristna pressen. Opinionsnämnden för massmedier handlade tre formella besvär från SETA mot denna del av pressen. Det första fallet handlade om en konservativ tidning, som anklagade den homosexuella befrielsekampen för att

Gäster från SETAs skandinaviska systerorganisationer deltar i femårsdemonstrationen i Riksdagsparken i Helsingfors i juli 1979. Skylten "Gay Lib" hålls av Kjell Rindar, då ordförande i svenska RFSL. Till vänster om honom sitter Karen-Christine Friele, som var ordförande i Norges DNF-48. Detta var första gången som SETA marscherade på gatan i Helsingfors. FOTO: OLLI STÅLSTRÖM

skada barnen. En kristen tidning jämförde homosexuella med kriminella och terrorister. En annan kristen tidning anklagade homosexuella för att skända barn. Alla dessa anklagelser undersöktes grundligt av opinionsnämnden, som fann att de bröt mot den finska journalistikens etiska normer. Varje tidning blev tvungen att publicera opinionsnämndens beslut på sina egna sidor.

SETA kunde sedermera rekrytera ett antal ledande journalister bland sina medlemmar och började få inverkan på media. SETA samlade, översatte och spred vetenskaplig information till journalister och experter. SETA-medlemmar har skrivit dussintals artiklar för den allmänna och den vetenskapliga pressen, uppslagsord i medicinska encyklopedier liksom annat undervisningsmaterial och framträtt i radio- och TV-intervjuer. SETA samarbetade i början av 1980-talet med en sociologisk forskningsgrupp för att utföra en stor livsstilsstudie, som gjorde det möjligt att publicera en lärobok om homosexualitet för allmänheten.¹⁰

Ett av kraven i SETAs principprogram från 1976 var att offentliga och vetenskapliga bibliotek skulle inköpa ny och relevant litteratur. Ett flertal universitetsbibliotek samarbetade och Statsvetenskapliga fakultetens bibliotek vid Helsingfors universitet beställde närmare 200 volymer om homosexualitet under 1990-talet. Medlemmar i forskningsgrupper för bögar och lesbiska har satt samman en 78-sidig bibliografi över litteratur om bögar och lesbiska i Finland åtkomlig över internet och som uppdateras kontinuerligt.¹¹ Allmän och veten-

skaplig information om homosexualitet är nu generellt anträffbar på bibliotek, hos bokhandlar och i organisationer. Sättet media behandlar homosexualitet på har nästan normaliserats i Finland. Bögar och lesbiska skildras oftast som vanliga människor. Likväl orsakar vissa ytterlighetsorganisationer, påverkade av den amerikanska religiösa högern, då och då problem med sitt ständigt pågående krig mot homosexualitet.

Skolundervisning och vetenskaplig forskning

SETAs principprogram noterar att sexualundervisningen i finska skolor av tradition varit ensidig och till och med felaktig. Alla skolböcker under 1970-talet, om de nämnde något över huvud taget om likakönad attraktion, ansåg homosexualitet vara en psykisk avvikelse. SETA krävde att mänskliga relationer och sexualitet måste integreras i alla ämnen och bli behandlade ur ett samhälleligt perspektiv. Sexualundervisningen skall inte bara vara ett inpräntande av existerande normer utan skolan skall ge information om olika normsystem och möjligheten att ändra normer. Man skall inte lära ut att homosexualitet är ett avvikande sexuellt beteende utan att det är en form av sexualitet och en kärlek likvärdig med den heterosexuella.

Principen om sexuella minoriteters integration i den vanliga utbildningen i mänskliga relationer och mänsklig sexualitet erkändes av det nationella utbildningsrådet under sjuttio-talet. Det har emellertid erbjudit stora svårigheter att uppdatera läroböckerna. Ännu i början av nittio-talet uteslöt fortfarande många av gymnasiets läroböcker homosexualitet eller också presenterades homosexualiteten som ett psykologiskt eller medicinskt problem.¹²

SETA har hela tiden varit i kontakt med läroboksförfattare och i många fall har man förhindrat patologisering av homosexualiteten. SETA har också sänt medlemmar av sin informationsgrupp till skolor för att ge undervisningssamtal och berätta hur det är att leva som lesbian eller bög. Finsk sexologi har utvecklats, men gamla attityder, som definierar den likakönade kärleken som ett underlägset substitut för heterosexuella förhållanden eller ett avvikande beteende som fortfarande är i behov av kritisk granskning, finns kvar. En nyligen publicerad lärobok, skriven av vetenskapsmän som är bögar och lesbiska själva, finns nu tillgänglig för anställda inom utbildning, hälsa och socialt arbete.¹³ Ungefär ett dussin läroböcker om lesbianer och bögar har publicerats under de senaste tio åren av bögar och lesbianer själva. Ett historiskt steg från gammaldags, fördomsfull sexologi till korrekt information vad avser sexuella minoriteter utgör Kontula-Lottes sexologiska lärobok, som utkom år 2000.

SETAs principprogram från 1976 anmärker på att forskning om homosexualitet traditionellt har riktats mot att finna orsaker till homosexualiteten och att utveckla olika preventiva åtgärder eller finna bot för homosexualitet. Det hävdas att all forskning vid den tiden var opålitlig och metodologiskt felaktig, då man gjorde generella påståenden från ett litet antal mentalpatienter att vara gällande för hela populationen bögar och lesbiska. Därtill hade forskningen underlåtit att ta samhällets attityder, lagar och andra normer i beaktande, angående den effekt de hade på homosexuellas mentala hälsa.

SETA krävde att staten och de organisationer som var ansvariga för den vetenskapliga forskningens medelstilldelning koncentrerade sig på att ge medel till studier som undersöker orsakerna till de fördomar som skapar diskriminering på grund av ras, religion eller sexuella preferenser. Forskningen måste kartlägga de sociala problem som orsakas av diskriminering och skapa lösningar för att övervinna dessa. SETA har understött några av det flertal forskningsprojekt som utförts vid universiteten.

Den mest omfattande livsstilsstudien publicerades 1984¹⁴ där 1 051 lesbianer och bögar från hela Finland svarade på frågor som tagits från det stora Kinsey-institutets studie.¹⁵ Resultaten visade att majoriteten män och kvinnor hade insett sin sexuella läggning innan de fyllt 15 år och mer än en tredjedel sade att de hade insett sin läggning så länge de kunde minnas. Majoriteten män dolde sin homosexualitet för arbetskamrater och familjemedlemmar, inklusive mor och far. Kvinnor var öppnare. Majoriteten lesbianer levde i ett parförhållande där ungefär hälften av männen svarade att de också hade ett stadigt parförhållande. Tolv procent av männen och 16 procent av kvinnorna svarade att de hade ytterst få eller inga sexuella kontakter.

År 1997 började EU och det finska social- och hälsoministeriet understödja ett forskningsprojekt där man undersökte män som har sex med män. Resultatet av undersökningen, som utförts av HIV-stiftelsen med praktiskt bistånd av SETA, omfattar över 700 svar och antyder att finska bögars och bisexuella mäns sexliv är tämligen återhållsamt och att säker sex tillämpas mycket ofta.¹⁶

Majoriteten av de män som svarat hade en stadigvarande partner, men livsstilen var att ha en stadig partner och tillfällig sex vid sidan av. De mest omtyckta sexualteknikerna, vilka angavs av över 80 procent av de svarande, var kyssar och smekningar, full kroppskontakt, ömsesidig onani samt att suga och bli avsugen. Ungefär två tredjedelar av de svarande inkluderade analsex som favoriserad sexualhandling och majoriteten använde kondom vid tillfälliga sexualpartners.

Att inte bruka kondom var huvudsakligen ett resultat av alkoholkonsumtion och motsvarande sänkning av omdömesförmågan, men också situationens intensitet och trötthet påverkade kondombudet. Tillgången på kondomer är låg i gaybarer och på sexsaunor. Det finns tekniska problem vid användandet, de

glider av och går sönder. De svarande angav en hög kunskapsnivå om HIV/AIDS. Ändå var risken för smitta från en stadigvarande partner inte till fullo förstådd. Liknande resultat med höga STD-överföringsnivåer från stadiga partners fick man också i en nyligen gjord finsk studie, som omfattade heterosexuella. Stadigvarande partners har ofta oskyddad sex även om en av dem eller båda har haft oskyddad sex med andra. Kondombruk vid tillfällig sex bör kompletteras med en ny, öppenhetens etik vid alla sexuella förhållanden, inklusive de med en stadigvarande partner. Närmare två tredjedelar av bögarne angav att de aldrig hade haft STD (inklusive HIV).

Psykiatri och mental hälsa

SETAs principprogram från 1976 noterade att homosexualiteten fortfarande klassificerades som en "störning i det sexuella beteendet" i den finska sjukdomsklassifikationen. Det förhärskande psykiatriska synsättet vid den tiden kom från amerikanska psykoanalytiker, huvudsakligen Irving Bieber. Den ledande psykiatriska läroboken klassificerade homosexualiteten som en avvikelse och en störning.¹⁷ Homosexuella beskrevs som oförmögna till mänskliga relationer och offer för en patologisk familjesituation samt med hög benägenhet för olika psykiatriska sjukdomar.

I sina tidiga psykoanalytiska texter rekommenderar Aché elchocker som "straff" för homosexualitet. Grundat på observationer av råttor drog han slutsatsen att homosexualitet är en "ersättning".

SETA krävde att homosexualitet skulle strykas från den nationella sjukdomsklassifikationen och att psykiatriska läroböcker skulle uppdateras så att de omfattade annan information än den som erhållits från stickprov bland psykoanalyspatienter.¹⁸ SETA fann att trots att sexuella minoriteters beteende inte är en störning, så kan diskriminering och socialt tryck leda till mentala problem och självmordstankar såvida inte adekvat hjälp finns. SETA krävde en total översyn av texter om homosexualitet i psykiatriska och medicinska läroböcker och på mentalhälsoutbildningsområdet och självmordspreventionsområdet.

Konfrontationen mellan SETA och psykiatriker av den gamla skolan ledde till ett dödläge, som varade i ett kvarts sekel. Den främste företrädaren för sjukdomsstämpeln, professor Aché, framförde offentligt att de böcker han värderade högst är Bibeln och Kaplan-Sadocks lärobok i psykiatri. Den texten följer "adaptations"-linjen inom psykoanalysen enligt Sandor Rado, vilken reviderade Freuds syn på homosexualitet.¹⁹ Rado ansåg att Freud hade fel när han antog att det fanns en grundläggande bisexuell potential hos alla mänskliga varelser. Rado och hans lärjungar försökte också tillbakavisa Freuds påstående att homosexuella kan vara mentalt fullt friska. En förändring av internationell

betydelse är att Sadocks text om homosexualitet har uppdaterats av professor Terry Stein. De flesta tidigare utgåvorna av Sadocks lärobok spred den psykoanalytiska sjukdomsklassificeringen under decennier. 2000 års utgåva avstår från psykoanalytiska stereotypier och definierar homosexualiteten som en normal sexuell variation.

SETA lobbade mycket hos medicinalstyrelsen, som till slut tog bort homosexualitet från den nationella sjukdomsklassifikationen år 1981. Den gamla skolans psykoanalytiker ändrade aldrig sina attityder och synen på homosexualitet som en sjukdom spreds till medicinen och gymnasiernas lärokurser. Lyckligtvis har en ny generation psykiatriker nyligen publicerat en ny version av läroboken i psykiatri.²⁰ Denna utgåva följer den nya amerikanska DSM-IV-klassifikationen i vilken homosexualitet helt har strukits, men där transvestitism fortfarande klassificeras som en störning. Den nya finska läroboken understryker att homosexualitet felaktigt har klassats som en störning i årtionden. Denna lärobok gör det helt klart att homosexualiteten inte är en klinisk storhet och korrigerar några av de mest spridda psykoanalytiska fördomarna.²¹ Nästan alla universitets- och gymnasialäroböcker som publicerats i Finland under det sena 1990-talet ser homosexualiteten som ett normalt uttryck för sexualitet. Det patologiserande perspektivets död beskrivs i en doktorsavhandling i sociologi *Slutet på homosexualitetens sjukdomsstämpel*, som erhöll stor publicitet.²²

Statskyrkan

Enligt SETAs principprogram har den lutherska statskyrkan ett tungt ansvar för den ihållande diskrimineringen av homosexualitet genom att traditionellt ha kallat den synd, mental störning och smittsam sjukdom. SETA krävde att statskyrkan skulle avhålla sig från diskriminering på grund av sexuell inriktning och ta hänsyn till ny forskning.

Det har funnits en livlig diskussion om homosexualitet inom kyrkan och den har i praktiken slutat att benämna homosexualitet en smittsam mental störning. Enligt de senaste officiella biskopsuttalandena, från 1984, är det fortfarande en synd att leva ut sin homosexualitet. Sedan dess har två ärkebiskopar och fler inflytelserika teologer och etiker faktiskt befunnit sig i främsta ledet i försvaret av homosexuella och aidssjuka och försvaret av mänskliga rättigheter. Men en person som öppet lever som bög eller lesbian kan inte prästvigas i den finska statskyrkan.

Internationellt samarbete

SETAs principprogram från 1976 påpekar att homosexuella diskrimineras i samhällen med olika politiska system. SETA ser sitt arbete i Finland som del av den universella kampen för jämlikhet och mänskliga rättigheter för etniska,

religiösa och sexuella minoriteter. SETA kräver att den finska regeringen tillsammans med andra nordiska länder arbetar för att försäkra sexuella minoriteters lika rätt i FN och andra internationella organ. Två medlemmar i SETA är med i en grupp för mänskliga rättigheter i det finska utrikesdepartementet. Gruppen ger rekommendationer rörande den finska utrikespolitiken i frågor som gäller lesbianers och bögars mänskliga rättigheter.

SETA har varit aktivt internationellt och lobbade bland de nordiska länderna i Nordiska rådet för homosexuella och hos EU genom den internationella föreningen för lesbianer och bögars, ILGA. SETA var bland grundarna av International Council of Aids Service Organization, ICASO, som grundades i samarbete med Världshälsoorganisationen, WHO.

Stödet från andra nordiska länder var starkt från början, inklusive litteratur och finansiell hjälp. Under de första åren under 1980-talet, när många finländare var rädda för att börja med frigörelsemarscher, sände svenskarna dussintals deltagare till marscherna på Helsingfors gator. Femårsjubileumsmarschen 1979 i Helsingfors besöktes av de ledande aktivisterna och ledarna Karin-Christine (Kim) Friele från Norge och Kjell Rindar från Sverige liksom den modiga förespråkaren för mänskliga rättigheter Tarja Halonen. Tarja Halonen valdes till ordförande i SETA år 1980. Hon blev Finlands president år 2000.

SETA har stött sina baltiska och ryska systerorganisationer även under den tid då organisationer för sexuellt likaberättigande var olagliga i dessa länder. SETA har erhållit kontinuerligt stöd från American Psychiatric Association, American Psychological Association och American Psychoanalytical Association. Medlemmar i SETA har deltagit i ett flertal internationella konferenser.

SETAs vård- och omsorgsinsatser

Sexualitet och kön är så viktiga dimensioner i personligheten att graden av självacceptans och anpassning i dessa frågor påverkar det allmänna välbefinnandet och den mentala hälsan. Lesbianer, bögars och transpersoner behöver ett ställe där de är välkomna och där de kan uttrycka sina känslor och finna positiv uppskattning. SETA ger denna miljö och arbetar särskilt med självkänsla och självaccepterande. SETAs arbete bildar ett komplement till kommunala och statliga rådgivningsbyråer. Yrkesverksamma, som arbetar i kommunalt eller statligt socialt arbete och hälsovård saknar ofta expertkunskaper i problem som rör identitetsprocesser hos minoriteter, att komma ut, öppenhet och självhat.

SETA har 19 medlemsorganisationer varav 12 är regionala grupper och resten temaorienterade eller yrkesgrupper, som den alternativa familjegruppen "Regnbågsfamiljer" och Social- och hälsovårdssektorns lesbiska och bögyrkesmänniskor (STEAM). SETAs rådgivande tjänster omfattar socialt arbete, telefonrådgivning och arbete i smågrupper. SETA på nationell nivå har anställt en

socialarbetare, en informatör och en utbildningssekreterare, som arbetar i Transstödscentralen. Tre av regionavdelningarna har deltidsanställda socialarbetare och informatörer.

SETAs rådgivningstjänster är till större delen avhängiga av volontärers arbete. Det finns 50 smågrupper runt hela Finland i regionavdelningarna, som tillgodoser olika åldrars och individers behov. Det finns speciella grupper för tonåringar, kvinnor som lever i samkönade förhållanden, kristna bögars, lesbianer och bisexuella, individer som huvudsakligen kallar sig bisexuella, bögars och bisexuella män som lever eller har levt i ett heterosexuellt äktenskap, föräldrar till bi och homo ungdomar, och mogna kvinnor som förbereder pensioneringen. En grupp erbjuder handlingsinriktade aktiviteter och camping för familjer med barn och en annan grupp tjänstgör som stödgrupp för människor med drogproblem. Några av grupperna kan erbjuda fria diskussioner och aktiviteter och några har diskussioner med en yrkeskunnig socialarbetare som ledare. Dessa grupper är särskilt värdefulla för deltagarna när de formar sin egen identitet eller befinner sig i komma ut-processen. Den kristna gruppen är också viktig eftersom statskyrkan ännu inte uppmuntrar sexuella minoriteter att acceptera sig själva som individer, som har rätt att ingå i ett sexuellt förhållande med någon av det egna könet.

SETA erbjuder också för närvarande telefonrådgivning i åtta finska städer. Telefonrådgivarna är volontärer, som får specialträning för detta arbete såväl som kontinuerlig undervisning och övervakning. Detta hjälper till att vidmakthålla kvaliteten och den etiska nivån i rådgivningsarbetet. Telefonsamtal handlar om frågor rörande homosexualitet, bisexualitet, transsexualitet, transvestitism, relationer och vardagsproblem. Yrkesverksamma socialarbetare leder volontärerna och organisationernas utbildningsarbete. De arbetar för att erbjuda bögars, lesbianer och transpersoner en kamratgrupp och ge möjligheter till deltagande i sina respektive samhällen och att försäkra att rådgivningsarbetet baseras på den senaste forskningen och utbildningen.

Utbildning och information

SETA och dess medlemsorganisationer arrangerar ett rikt utbud av utbildning och undervisning för allmänheten. SETA tillhandahåller mellan 200-300 utbildnings- eller undervisningstillfällen varje år. Föreläsningar för gymnasieklasser efterfrågas ofta och är en av SETAs populäraste verksamhetsformer. De hålls av lesbianer, bögars eller transpersoner själva och innebär mycket dialog med åhörarna. SETAs kamratgruppsinformatörer diskuterar sexualitets- och könsfrågor, likväl som vardagsproblem och bögars, lesbianers och transpersoners kulturer. Målet är att förse studenter med information som förstärker deras förmåga att handskas positivt och ansvarsfullt med sin egen sexualitet och hjälpa dem i

deras förhållande till olika sorters minoriteter. SETA sänder också sina kamratgruppsinformatörer att hålla föreläsningsserier och seminarier, samt föredrag och presentationer under skolornas temadagar. De flesta av kamratgruppsinformatörerna är volontärer, som har fått undervisning i utbildningsteknik och rådgivning av SETA. SETA samarbetar nära med olika utbildningsinstitut för att förse yrkesverksamma och studenter inom socialt arbete och hälsovård med utbildning i sexual-, köns- och minoritetsproblem. En viktig del av SETAs klientel består av socialarbetare och yrkesrådgivare, som behöver råd och tillsyn för sina arbeten.

Finska aids-stödscentralen

SETA påbörjade sitt omfattande förberedande arbete år 1982, redan innan den första AIDS-diagnosen ställdes i Finland. Organisationen var orolig för att förutom spridandet av sjukdomen självt, så skulle diskrimineringen mot bögar öka och försök kanske göras att registrera namnet på de smittade personerna och med tvång sätta dem i karantän. SETA grundade en hälsogrupp 1983 efter den första finska aidsdiagnosen. Gruppen ansvarade för produktion och spridande av förebyggande information, personlig rådgivning och remisser för dem som var oroliga för en eventuell infektion. Hälsogruppen utbildade också personal inom SETAs rådgivning och samarbetade med medicinsk personal och tjänstemän från Medicinalstyrelsen. I praktiken betydde detta psykologisk och medicinsk rådgivning på SETAs kontor och SETAs medlemmar blev indragna i produktion och distribution av broschyrer, arrangerande av utbildningstillfällen och informationskampanjer på gaydiskon, pressinformation och samarbete med den medicinska grupp som forskade i AIDS.

I början ansåg inte medicinalstyrelsen att AIDS var ett allvarligt epidemiologiskt problem. Den offentliga hälsovården var motvilligt inställd till anonym medicinsk vård. SETA krävde gratis och anonym HIV-testning med rådgivning före och efter provtagningarna över hela landet. Detta bedömdes som ytterst viktigt då det var stora sociala problem förbundna med att infektionen blev känd för utomstående. SETA uppvaktade social- och hälsoministern och medicinalstyrelsens generaldirektör flera gånger för att kräva passande och konfidentiell provtagning och medicinsk vård.

De medicinska myndigheterna såg allvarligt på situationen först efter att det blev uppenbart, år 1984, att HIV kunde sprida sig till den "den breda allmänheten". År 1985 utsåg medicinalstyrelsen en AIDS-kommission, som beaktade SETAs krav och som följde WHO:s allmänna AIDS-program. Kommissionen, som hade en representant från SETA, intog en eftertänksam hållning och betonade vikten av frivilligt arbete och informationsförsörjning. Dess mål var att underlätta provtagning och att se till att allmänheten fick korrekt information.

Kommissionen avlog krav från några medicinska forskare som ville ha storskalig provtagning och att man klassade HIV-infektionen som en "allmänfarlig smittsam sjukdom" istället för en "anmälspliktig smittsam sjukdom". Det ansågs att tvångsrapportering om namn skulle hämma den allmänna villigheten att testa sig och sålunda bidra till ytterligare spridning av HIV. 1985 började medicinalstyrelsen utbilda hälsovårdspersonal tillsammans med SETAs hälsogrupp för att stärka möjligheterna att handskas med HIV/AIDS-situationen. Medicinalstyrelsen utgav en broschyr, redigerad av SETAs hälsogrupp, för medicinsk personal om homo- och bisexualitet.²³

SETA var mycket angelägen om att ha en positiv attityd till sex och avvärja panikreaktioner. Informationskampanjer var speciellt skraddarsydda för varje målgrupp och hänsyn togs till den breda variationsrikedomen i människors sexuella preferenser. Emellertid valde andra en skrämselektik. Det fanns stora skyltar på tåg och bussar som varnade för att "AIDS ÄR EN DÖDLIG SOUVENIR". Inom den litteratur som spreds bland gymnasister och lärare var homosexualiteten felaktigt sammankopplad med riskbeteende. Broschyerna varnade helt enkelt för "promiskuösa" och "homosexuella" relationer. Vid den här tiden, under mitten av åttiotalet, var SETAs enkla broschyr *Säkrare sex* den enda källan till information där olika former av sexualitet och sexuella praktiker diskuterades öppet och ärligt. Denna broschyr inkluderade också praktiska och tydliga råd om förebyggande av smitta. Tiotusentals av dess broschyrer distribuerades av SETA till medicinska centra för vidaredistribution till klienterna.

År 1986 började Folkhälsoinstitutet samarbeta med SETA för att organisera en anonym aidsprovtagning. Detta ledde till grundandet av den Finska aids-stödscentralen. Styrgruppen i Finska aids-stödscentralen utvidgades så att inte enbart medlemmar i Folkhälsoinstitutet inkluderades utan även representanter för Föreningen för mental hälsa i Finland. Finska aids-stödscentralen utvidgades så att det omfattade sex städer i Finland och sköttes formellt av SETA till slutet av 1997 då det omorganiserades till en oberoende stiftelse, HIV-stiftelsen, dit SETA fortfarande väljer styrelsemedlemmar.

För närvarande är den finska HIV-stiftelsens aktiviteter riktade mot oroliga friska och smittade människor och deras närstående, oberoende av deras sexuella inriktning eller smittovägar. Organisationen erbjuder telefonrådgivning, fri och anonym provtagning och remisser till stödpersoner eller stödgrupper. Den förser också smittade personer med anpassningskurser och medicinska tjänster från läkare, psykologer och socialarbetare. Denna stiftelse distribuerar information om HIV, om förebyggande åtgärder och ger råd. Stiftelsen understödjer fortfarande den Finska aidsstödscentralens principer, en positiv attityd till sexualitet, förebyggande av diskriminering och försvar av socialt skydd och

mänskliga rättigheter. HIV-stiftelsen har växt till en erkänd nationell institution.

Antalet registrerade HIV-infektioner i Finland förblev den lägsta registrerade i Europa fram till 1999, delvis till följd av tidiga informationskampanjer, som påbörjades av SETA redan år 1982 och frånvaron av traditionella, storskaliga sex-saunor, backrooms och sexturister. Antalet nya infektioner bland män som har sex med män har stadigt minskat under de senaste fem åren och de representerade endast 16 procent av alla nya HIV-infektioner år 1998. Olyckligtvis ökade antalet smittade via sprutor bland intravenösa missbrukare dramatiskt under 1999.²⁴

Transstödscentralen

Från första början har SETA samarbetat med transsexuella, vars fysiska utseende och biologiska kön inte motsvarar deras könsidentitet, och transvestiter, män som då och då uttrycker sin feminina sida på olika sätt, till exempel genom att klä sig i det motsatta könets kläder. Även inom SETA har dessa transpersoner varit en minoritet. Därför skapade de transsexuella sin egen organisation (Trasek) år 1984 och transvestitororganisationen (Dreamware Club) registrerades 1996. Båda organisationerna är intressegrupper, ordnar kamratgruppsaktiviteter och samarbetar nära med SETA.

Sedan 1980-talet har SETA och Trasek försökt att få de sociala myndigheterna att förbättra sjukvården så att kompetenta yrkesmännskor finns tillgängliga för transsexuella. Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovård (STAKES) satte slutligen upp en kommitté för att undersöka denna fråga vars resultat publicerades 1994 i rapport om utvecklandet av vård- och stödtjänster för transsexuella. Detta gjorde det möjligt för SETA att grunda Transstödscentralen som en del av ett treårsprojekt. Detta projekt, som så många andra hälsorelaterade projekt i Finland, har fått medel ur fonder.

Transstödscentralen har gett stöd åt transsexuella och transvestiter och deras närstående liksom konsulttjänster åt hälsovårdspersonal och tjänstemän. Det har sammanställt forskningsresultat och material rörande olika klientgrupps behov och gett information till arbetande inom hälsovården. Transstödscentralen har plockat fram och analyserat problemområden och ordnat seminarier, som har fungerat som forum för en dialog bland transpersoner, hälsovårdsmyndigheter och yrkesverksamma medhjälpare.

Utvecklandet av mötesplatser och subkulturer

SETA har från början försökt ordna säkra mötesplatser för bögar, lesbianer, bisexuella och transpersoner. De populäraste har varit danskvällar och diskon, som, från det tidiga sjuttioåret, anordnades ett par gånger i månaden i de största

städerna. Dessa sociala aktiviteter har haft ett viktigt inflytande på frigörelse, utveckling och identitetsskapande samt vänskapsrelationer för de deltagande. Dessa sociala tilldragelser har också varit en källa till finansiering av socialarbetet och SETAs tidskrift samt andra associerade. År 1984 öppnade SETA de första diskona för bögar och lesbiska i Helsingfors. Diskon och andra mötesplatser som sköts av SETA baseras också på principen om integration, det vill säga att blanda bögar, bisexuella, transpersoner och straighta och uppmuntra folk att lära känna varandra. Det nuvarande diskot, som sköts av SETA, benämnt "Gay Nightclub DTM", är bland de mest populära diskona, oberoende av kategori, i Helsingfors. I dag finns det också flera rent kommersiella barer och diskon i de största städerna – Helsingfors, Tammerfors och Åbo – för bögar, lesbianer, straighta, bisexuella och transpersoner. En gång om året ordnar SETA tillsammans med lokalorganisationerna en "Pride Week" för att tillsammans med organisationer i andra länder hedra minnet av Stonewallupproret 1969, den moderna homosexuella frigörelsekampens symboliska födelse.

Lesbianer och bögar inom mentalhälsovården organiserar sig

Till helt nyligen har lesbianer och bögar inom socialvård och omsorg dolt sin sexuella inriktning av rädsla för stigmatisering inom sitt yrke. För att avhjälpa denna situation bildade en grupp lesbianer och bögar ett yrkesnätverk under det tidiga nittioåret. Nätverkets mål är att erbjuda ömsesidigt yrkestöd och skolning. Denna nya organisation, som grundades 1996, och kallas Finska föreningen för lesbiska och bögar yrkesverksamma inom social- och hälsovård (STEAM), har organiserat konferenser och seminarier om ämnen som identitet, öppenhet, likakönade förhållanden och alternativa former av föräldraskap. STEAM har också grundat ett nätverk för terapeuter dit SETA kan remittera klienter som behöver stödterapi. STEAM övervakar noggrant frågor som rör yrkesverksamma bögar och lesbianer i Europa och Förenta Staterna och samarbetar med European Association of Lesbian and Gay Psychologists, American Association of Gay and Lesbian Psychiatrists och American Psychiatric Association.

Facklan har förts vidare till en ny generation

Rörelserna för bögar, lesbianer och transpersoner inom SETA har arbetat hårt och framgångsrikt för att upphäva formella ojämlikheter. SETA firade sin 25:e årsdag den 29 maj 1999. De flesta av de grundläggande kraven i principprogrammet från 1976 hade uppnåtts och ett nytt principprogram måste skrivas för det nya årtusendet, då Finland kanske slutligen uppnår en internationellt ledande position, inte bara i jämlikhet mellan könen utan också i skyddet av lika rättigheter och sexuell hälsa hos sexuella minoriteter. Så tidigt som 1980

summerade en amerikansk socialantropolog, i sin studie av den finska bög- och lesbiska rörelsen, rörelsens moraliska effekter:

Då en självhjälpsorganisation primärt tar på sig en politisk roll, blir den i själva verket en ombudsman för den minoritet det gäller. Bögarnas självhjälpsgrupper har utfört positiva och konkreta bidrag för bögar likaväl, vill jag tro, som för de samhällen i vilka de uppstått. Inte enbart i termer av personlig utveckling och förändring (fler sociala aktiviteter, gemenskap och identitet) utan också som ett organ för förändring. Till sist är sådana gräsrotsaktiviteter vad demokratisk delaktighet handlar om – människor som handlar för sin egen räkning.²⁵

En hel generation efter Stonewall har mognat från gatuaktivister och demonstranter till experter inom sitt eget område, där många av aktivisterna fortsätter sitt arbete för sexuell jämlikhet och hälsa. De har i sina egna liv omsatt Mahatma Gandhis berömda motto: "Du måste själv vara den förändring du vill se i världen".

Ur en viss synvinkel har SETAs historia varit en framgångshistoria. Detta medför också problem och faror. Jan Löfström noterar att de nordiska bög- och lesbiska rörelserna i allmänhet har varit klart assimilationistiska. De har rutinmässigt förhandlat med statliga myndigheter vad gäller tillämpningen av den bejakande politik för bögar och lesbianer som bedrivits och erhållit samhällets ekonomiska stöd. Som Löfström anmärker finns det en ständig fara att bögars och lesbianers politiska mål och deras potentiella överträdandets dynamik kan spås ut genom inval i de hegemoniska strukturerna.²⁶ Även Halinen hänvisar till problem som uppstår när gräsrotsrörelser och organisationer av frivilliga växer till stora byråkratiska organisationer med en hierarkisk kommandostruktur.²⁷

Författarna tackar SETAs förre socialarbetare Kaija Kurkela för hennes kritiska kommentarer och information om SETAs rådgivningsarbete, SETAs generalsekreterare Rainer Hiltunen för hans juridiska synpunkter, Maarit Huuska, socialarbetaren på Transstödscentralen, Markopekka Vauramo, rådgivare på SETAs Transstödscentral, Gus Nasmith, ordförande i den amerikanska organisationen Aids, Medicine and Miracles, för hans långa erfarenhet i jämförande studier mellan den amerikanska och den finska situationen, professor Pauli Leinikki på Folkhälsoinstitutet för den senaste informationen om HIV-situationen i Finland lika väl som Tauno Matikainen och Tom Heikkinen för deras stöd, vänskap och konstruktiva kritik.

Översättning från engelska: Jan Magnusson

Noter

- 1 Lilliequist, 1995, 9.
- 2 op. cit. 11.
- 3 Sievers, Stålström, 1984.
- 4 Stålström, 1997, 208, 214.
- 5 Lennerhed, 1994.
- 6 de Beauvoir, 1997/1949.
- 7 Hämmäläinen, 1991.
- 8 Sievers, et al., 1984.
- 9 Hiltunen, 1996.
- 10 Sievers, et al., 1984.
- 11 Stålström, 2000.
- 12 Heikkinen, 1991.
- 13 Lehtonen, Nissinen, Socada, 1997.
- 14 Sievers, et al., 1984.
- 15 Bell, Weinberg, 1978.
- 16 Huotari, Lehtonen, 1999.
- 17 Aché, et al., 1976.
- 18 Bieber, et al. 1962, Socarides 1978.
- 19 Rado, 1940.
- 20 Lönnqvist, et al., 1999.
- 21 Lönnqvist, et al., 1999.
- 22 Stålström, 1997.
- 23 Nissinen, 1985.
- 24 Folkhälsoinstitutet, professor Pauli Leinikki, 1999.
- 25 Fitzgerald, 1980, 199.
- 26 Löfström, 1998.
- 27 Halinen, kommande 2000.

Litteratur

- Aché, Kalle et al. (1976): *Psykiatria* (Psykiatri). Porvoo.
- Beauvoir, Simone de (1997/1949): *The second sex*. Reading.
- Bell, Alan P., Weinberg, Martin S. (1978): *Homosexualities. A study of diversity among men & women*. Bloomington IN: Indiana University Press.
- Bieber, Irving et al. (1962): *Homosexuality. A psychoanalytic study*. New York NY.
- Fitzgerald, Thomas (1980): "Gay self-help groups in Sweden and Finland". *International Review of Sociology*, 10, July-December, 15-24.
- Halinen, Isto (2000): *Ruohonjuuritasolta dynaamiseen imagoon? Aids-tukikekuksen kehitysvaiheet kolmannen sektorin näkökulmasta. (Från gräsrotsnivån till en dynamisk image? Utvecklingsstadier hos den finska Aids-stödscentralen)* Diss, Tampere University.
- Heikkinen, Teppo (1991): "Homoseksuaalisuus oppikirjoissa (Homosexualitet i skolans läroböcker)". *Nuorisotutkimus*, 9, 2, 27-32.
- Hooker, Evelyn (1957): "The adjustment of the male overt homosexual". *Journal of Projective Techniques*, 21, 18-31.
- Huotari, Kari and Lehtonen, Jukka (1999): "Miesten välinen seksi (Sex mellan män)". I Lehtonen, Jukka (1999): *Homo Fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa (Homo- och bisexualitet hos män i förändring)*. Helsinki.

- Hämäläinen, Veli-Pekka (1991): *Ihminen ja yhteiskunta – Homo et societas* (Människan och samhället). Facsimile edition of volume 1-2, 1968. Helsinki.
- Kinsey, Alfred C. et al. (1948): *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia PA.
- Kinsey, Alfred C. et al. (1953): *Sexual behavior in the human female*. Philadelphia PA.
- Kontula, Osmo och Lottes, Ilsa (2000): *Seksuaaliterveys Suomessa* (Sexuellt hälsa i Finland). Helsinki.
- Lehtonen, Jukka, Nissinen, Jussi, Socada, Maria (eds.) (1997): *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen* (Från antagandet om heterosexualitet till mångfald). Helsinki.
- Lennerhed, Lena (1994): *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Helsingfors.
- Liljequist, Jonas (1995): "Staten och 'sodomiten' – tystnaden kring homosexuella handlingar in 1600- och 1700-talats Sverige." *lambda nordica* 1/1995, 9-31.
- Löfström, Jan (1998): "A premodern legacy: the 'easy' criminalization of homosexual acts between women in the Finnish penal code of 1889." In Löfström, Jan (ed.) *Scandinavian homosexualities. Essays on gay and lesbian studies*. New York NY.
- Lönnqvist, Jouko et al. (eds.) (1999): *Psykiatria* (Psykiatri). Helsinki.
- Nissinen, Jussi (1985): *Homo- ja biseksualisuudesta* (Om homo- och bisexualitet). Helsinki.
- Rado, Sandor (1940): "A critical examination of the concept of bisexuality." *Psychosomatic Medicine*, 2, 459-467.
- SETA 1976: SETA:n periaateohjelma (SETA's principprogram). *SETA-lehti* (SETA Magasin), 2/1976, 7-14.
- Sievers, Kai, Stålström, Olli (ed.) (1984): *Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta* (Kärlekens många ansikten. Om homosexuell kärlek, mänskliga rättigheter och frigörelse) Espoo.
- Socarides, Charles (1978): *Homosexuality. Psychoanalytic theory*. Northvale NJ.
- Stålström, Olli (1982): "Homosexualitet – myten om självdestruktion". I Hansson, Johan (red.) *Homosexuella och omvärlden*. Stockholm.
- (1997) *Homoseksuaalisuuden sairauten loppu* (Slutet på homosexualitetens sjukdomsstämpel). Helsinki. Diss.
- (2000) *English-language bibliography of gay and lesbian literature located in Finland*. <http://www.uku.fi/departments/sociology/biblio.html>
- Tielman, Rob (1982): *Homosexualiteit in Nederland. Studie van een emancipatiebeweging* (Homosexualitet i Nederländerna. Studium av en befrielseströrelse) Amsterdam.

Jussi Nissinen, socialpsykolog, Helsingfors Universitet, psykoterapeut, instruktör vid Sexualpolitiska stiftelsen SEXPO, SETA:s stiftande medlem 1974, SETA:s socialsekreterare 1986-1989, ordförande för STEAM, redigerade (med Jukka Lehtonen och Maria Socada) boken *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen* (Från antagandet om heterosexualitet till mångfald) (1997). 10 artiklar om homosexualitet och/eller aids.

Olli Stålström, diplomingenjör, Helsingfors Tekniska Högskola, (artificiell intelligens), doktor i samhällsvetenskap (medicinsk sociologi), Kuopio Universitet, 1997. Aktivist och redaktör i SETA tidvis från dess första år, 1974, stiftande medlem, aktivist och forskare i Finska AIDS-stödcentralen tidvis från dess

första år, 1986. Redigerat böckerna *Rakkauden monet kasvot* (Kärleken många ansikten) (med Kai Sievers) (1984), och *AIDS asiallisesti* (AIDS sakligt) (1987), dissertation i sociologi *Homoseksuaalisuuden sairauten loppu* (Slutet på homosexualitetens sjukdomsstämpel), (1997). Över 40 artiklar om homosexualitet, dess sjukdomsstämpel och/eller aids.

Summary

The Finnish Organisation for Sexual Equality (SETA) was founded in 1974 with important help from its Scandinavian sister organisations with input from the Dutch movements and the Stonewall gay liberation movements in New York. The authors have worked as activists in SETA from its very beginning and participated in writing its charter. They review how well the demands of the 1976 charter have been realised in the quarter of century SETA has worked. All formal discrimination has been deleted from the laws and the sickness label. The notorious censorship law was even appealed to the UN Human Rights Committee in 1978. This law was finally abandoned in 1999 and equal age limits (16 year) were set both same-sex and heterosexual relations. A major legal reform occurred in 1995 when the Finnish Constitution was amended to extend the principle of equality even to sexual minorities. In the same reform all anti-discrimination laws, employment laws and laws prohibiting agitation against ethnic and other groups of people sexual minorities were explicitly added as a protected group. Homosexuality was deleted from the Finnish classification of diseases already in 1981. The only goal not yet attained is the right to formalise same-gender relationships including the right to adoption. This proposal has the support of the majority of both the Parliament and the Government but the Lutheran state church still manages to resist this reform for some time. The authors indicate that the work in the new millennium ought to concentrate on providing various medical and therapeutic services to both member's sexual minorities (gays and lesbian) and gender minorities (trans-people).